

Т.В. Гайдай

СУЧАСНЕ ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОГО СПАДКУ М.І. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО (рецензія)

Михайло Іванович Туган-Барановський (1865–1919), беззаперечно, належить до видатних вершителів національної духовної історії. Славне ім'я геніального українського вченого-економіста навечно закарбовано в історію не тільки вітчизняної, а й світової наукової економічної думки. Теоретична спадщина вченого є невід'ємною складовою всесвітньої скарбниці економічних знань. Тому відзначення у 2015 році 150-ї річниці від дня народження М.І.Туган-Барановського є слушною нагодою черговий раз долучитися до вшанування цієї надзвичайно багатогранної постаті, до осмислення з огляду історії і сьогодення багатющого теоретичного та ідейного спадку визнаного у світі видатного українського економіста, активного творця української академічної науки, громадського діяча, будівничого національної державності.

Таку можливість українській науковій громадськості надає ювілейну річницю щойно видана монографія «М.І.Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець (до 150-річчя від дня народження)», яка підготовлена авторським колективом провідних вітчизняних фахівців під егідою відділу економічної історії Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»¹. Книга складається з аналітичних статей, присвячених висвітленню проблематики досліджень відомого українського вченого-економіста в сучасному теоретико-методологічному, науково-практичному та суспільно-політичному контекстах.

Це видання має важливе значення для розвитку та популяризації в Україні історико-економічних досліджень, важливим напрямом яких є вивчення наукової спадщини провідних вітчизня-

¹ М.І. Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець (До 150-річчя від дня народження): монографія / [В.М. Геєць, В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.]; за ред. В.В. Небрат; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К.: Наукова думка, 2015. – 362 с.

них вчених-економістів минулого. Творчий доробок М.І.Туган-Барановського вже понад два десятиліття є предметом пильної уваги українських дослідників, які присвятили його вивченню та осмисленню низку ґрунтовних наукових праць. Проте кожна нова розробка допомагає розкрити щораз нові малодосліджені грані різнобічного таланту цього видатного вченого. Щойно видана наукова монографія є сучасним прочитанням актуальних проблем теоретичної економіки, практики господарювання і державного управління, економічної історії, стратегічних напрямів соціального прогресу і розвитку господарства, тобто тих наріжних питань суспільно-економічного буття нації і людства, пошуку вирішення яких без останку присвятив своє життя М.І.Туган-Барановський.

Нове академічне видання спрямоване на розширення методологічного арсеналу соціально-економічних досліджень, поглиблення теоретичного аналізу та використання актуальних положень зі скарбниці української наукової думки. За умов новітніх суспільно-політичних та економічних викликів, що стоять перед нашою країною, всебічне вивчення історичного досвіду та інтелектуальних здобутків минулого набувають особливого значення. Постать М.І.Туган-Барановського привертає увагу в контексті проблеми ціннісного вибору, світоглядних і політичних орієнтирів, цілісності наукової та громадянської позиції вченого. Адже його суспільно-політична, громадська та науково-освітня діяльність припала на роки революційних подій, Першої світової війни та протистояння між Українською Народною Республікою та більшовицькою Росією. Тому окремий пізнавальний інтерес становить сучасне осмислення особистісних рис та інтелектуальної біографії вченого і громадянина, проведене на тлі життєпису М.І.Туган-Барановського у розлогіму аналітичному нарисі Н.А.Супрун, яким відкривається рецензоване видання.

На відміну від наявних вітчизняних і зарубіжних наукових видань нова монографія ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» є комплексним, системним дослідженням різних граней та іпостасей різнопланового ідейно-інтелектуального спадку видатного українського вченого. З огляду на це увагу читачів привертає оригінальна структурна побудова монографії. У чотирьох основних розділах представлено матеріал щодо новаторства методологічних основ економічного аналізу в науковій творчості М.І.Туган-Барановського (розділ 1); його вкладу в істо-

рико-економічну галузь досліджень та прогнозування суспільного розвитку (розділ 2); розробки пріоритетів економічної політики держави (розділ 3); визначення та обґрунтування чинників суспільного прогресу (розділ 4).

Як зазначалось, свої статті до монографії підготували провідні вітчизняні фахівці в галузі економічної теорії та економічної історії. Серед авторів – 11 докторів та 12 кандидатів наук. В авторському колективі представлені провідні центри економічної науки та освіти – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», Національний університет «Києво-Могилянська Академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, Національна Академія державного управління при Президенті України, ДННУ «Академія фінансового Управління», Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна та інші. Такий представницький склад авторського колективу засвідчує консолідуючу місію цього видання. Постать і наукова спадщина М.І.Туган-Барановського об'єднують дослідників та їхні зусилля, а організатором співпраці фахівців виступив провідний академічний осередок.

У монографії на основі аналізу наукового доробку М.І.Туган-Барановського розкрито різнобічність ідей видатного вченого про функціонування економіки і соціальної сфери, а також актуальність і значущість цих ідей для сучасності. Зокрема, увагу тих, хто цікавиться методологічною проблематикою, неодмінно привернуть наукові розвідки В.М.Фещенко щодо розробки М.І.Туган-Барановським теорії народного господарства, В.М.Тарасевича – щодо методології субстанційного синтезу М.І.Туган-Барановського, П.М.Леоненка та С.М.Голубки – щодо внеску вченого у розвиток методології політичної економії, Ю.В.Ущачовського – щодо інституційного зрізу теорії цінності М.І.Туган-Барановського та інші.

Глибокий історико-економічний аналіз теорії грошей М.І.Туган-Барановського як основи монетарної політики проведений у статті В.В.Небрат. Науковий інтерес мають розробки, що висвітлюють ідеї видатного вченого щодо відтворення суспільних благ, теорії цінності, ролі протекціонізму в системі господарського розвитку, реформування власності, соціальної теорії розподілу, теорії криз та інші. У статті О.В.Длугопольського показано взаємозв'язок соціально-політичних рухів та економічного

розвитку. Авторами монографії доведено, що спадщина М.І.Туган-Барановського щодо ролі держави у суспільному розвитку є актуальним джерелом отримання знань та окреслення шляхів вирішення гострих проблем сьогодення. Заслугує на увагу визначення і розкриття напрямів підвищення сучасної ціннісної конкурентоспроможності та державної підтримки соціальної та культурної сфер національної економіки. На основі аналізу теоретичних поглядів М.І.Туган-Барановського на місце страхування в системі економічних відносин узагальнено визначення вченим економічного змісту та соціальної ролі страхування в контексті господарського поступу та розвитку наукової думки.

Теоретично вагомим є розкриття у роботі ролі інституційного теоретико-методологічного підходу М.І.Туган-Барановського до трактування господарського поступу та його закономірностей, обґрунтування евристичного потенціалу вчення про антагоністичні господарські системи в контексті сучасних екологічних і соціальних викликів. Висвітлення розроблення вченим теорії економічної політики суттєво поглиблено розкриттям трактування М.І.Туган-Барановським грошово-кредитної політики як одного з найважливіших елементів антициклічного регулювання. На цій основі аргументовано, що сучасна антициклічна політика має характер оперативного-тактичного антикризового регулювання і не спрямована на досягнення стратегічних цілей, а також обґрунтовано необхідність формування теоретико-методологічної бази вітчизняної антициклічної політики з урахування теорії циклу М.І.Туган-Барановського.

Монографія також містить дослідження, що порушують сучасні питання державної соціально-економічної політики, людського розвитку, функціонування фінансових інститутів у контексті науково-теоретичної спадщини М.І.Туган-Барановського. Осмислення чинників суспільного прогресу поглиблює дослідження А.О.Масловим соціальної теорії розподілу, в якому викладено погляди М.І.Туган-Барановського на проблему розподілу суспільних доходів, визначено місце соціальної теорії розподілу в його теоретичній системі. Поряд з цим Г.М.Филюк розкрито внесок вченого у розвиток теорії конкуренції та монополії, висвітлено процес концептуалізації в економічній науці взаємозв'язку та взаємозалежності конкуренції і монополії як різних сторін єдиного економічного механізму, що становить основу сучасних полі-

тико-економічних суперечностей; виокремлено внесок ученого у розробку теоретичних основ макроекономіки.

Особливий науковий інтерес становлять репрезентовані в монографії положення, що співзвучні сучасній концепції соціалізації економіки. Це вказує на тяглість і спадкоємність гуманістичної традиції в українській економічній думці. Йдеться передусім про розкриття положення М.І.Туган-Барановського щодо соціальних вимірів економічної ефективності та мотиваційні детермінанти господарського розвитку, встановлення несуперечності засад індивідуалізму та соціальної орієнтації виробництва, що набуває особливо нагального звучання для сучасності.

Авторами обґрунтовано актуальність поглядів М.І.Туган-Барановського на взаємозв'язок між рівнем розвитку людського потенціалу та складністю праці, а також диференціацією трудових доходів у різних галузях економіки. Простежено закладені у концепції людського розвитку напрями оптимізації залежності між економічним зростанням та людським розвитком в Україні. На основі застосування системно-синергетичного підходу до вивчення сутності, виокремлення кількісних і якісних ознак людського потенціалу, визначено його роль у соціально-економічному розвитку країни. Теоретично значимим є виокремлення і характеристика основних складових інтелектуального потенціалу людини та економічного потенціалу країни.

У монографії розкрито взаємний вплив і збагачення української та світової економічної думки, а на цій основі переконливо доведено, що наукові ідеї українського вченого – новаторські навіть для світової економічної науки на рубежі ХІХ–ХХ ст. – знайшли своє відображення у працях провідних зарубіжних економістів, зокрема А.Шпітгофа, Й.А.Шумпетера, Ж.Лескюра, А.Афталіона, Г.Касселя, А.Пігу, К.Вікселя, Дж.М.Кейнса, Дж.Хікса, Р.Харрода, Е.Хансена та інших.

З огляду на складність творчої особистості вченого на тлі буремної історичної епохи, багатогранність його наукової діяльності та активність громадянської позиції, на наш погляд, органічним і цілком доречним доповненням до теоретичної частини монографії стали змістовні додатки, які містять цінні статті-спогади сучасників про М.І.Туган-Барановського. Це, зокрема, – біографічні нариси М.Д.Кондратьєва, М.В.Птухи, К.Г.Воблого. На доповнення до цього авторським колективом монографії також представлено увазі читачів докладну бібліографію праць

М.І.Туган-Барановського та перелік основних видань, присвячених видатному українському вченому.

У цілому нова монографія до 150-річчя від дня народження М.І.Туган-Барановського є вагомим науковим внеском у справу інтелектуального осмислення, опанування та поцінування з погляду історії і сучасності різнобічного наукового й духовного спадку видатного українського вченого. Її актуальність, високий науковий рівень, співзвучність з нагальними проблемами сучасного українського державотворення, ґрунтовність отриманих висновків, безсумнівно, приверне значний інтерес найширшого українського наукового загалу, його академічного корпусу, великого заgonу викладачів вищих навчальних закладів, молодих учених, студентства та всіх, кому не байдужі історія, сьогодення та майбутнє вітчизняної економічної науки.

Одержано 21.09.2015 р.